

Aino Verkasalo

Amatöörien elinympäristötaide lähiöissä

Amateur environmental art in suburbs

This article addresses amateur environmental art in Finnish suburbs. The phenomenon in question is a range of art created by non-professionals in public or semi-public spaces in suburban environments. The concept combines different branches of art, such as environmental art, street art, community art and contemporary folk art. The term 'artification' is used to refer to the pervasion of art into everyday spaces. The objective of the article is to grasp the significance of local art and its potential from the perspective of local development. The article is based on interviews with experts and artists as well as examples from literature. The meaning of amateur art in suburban spaces is viewed from three angles: it opens up possibilities for experiencing the physical environment as being homelier and more owned by the dwellers, for making social connections and for transforming an anonymous space into a special place. The concepts of loose and tight space, site-specificity, non-place and interactional space are applied to offer different points of view on the subject matter. The article concludes that amateur environmental art may affect local development in a symbolic, operational, communicative and spatial ways.

Keywords: amateur art, environmental art, public space, suburban development

Aluksi

Mikä yhdistää itse tehdyn satupuutarhan helsinkiläisen vuokratalon takapihalla, jääkiekkomailan varsista tehdyn säleikön alikulkutunnelissa, taidokkaan hyppelyn betonielementeillä, pörröiset neulegraffitit sillankaiteessa ja ärisevän karhu-maalauksen muuntajan kyljessä? Ne ovat kaikki amatöörien taidetejoja lähiöissä eli amatöörien elinympäristötaidetta. Tässä artikkelissa¹ puhutaan amatöörien elinympäristötaiteesta ja kontekstina on lähiömäinen ympäristö. Ilmiöt ovat monituisia, mutta yhdistävinä tekijöinä ovat toteutus lähiössä, ei-ammattilaisille avautuva taidetoiminta ja luovuus. Kysymys voi olla lyhytaikaisen merkin jättämisestä, tapahtumasta, leikistä tai kohtalaisen pysyvän teoksen tai taideympäristön luomisesta.

Tässä artikkelissa avataan näiden ilmiöiden merkitystä ja potentiaalia lähiöiden kehittämisessä. Keskiössä on näin ollen taiteen tekeminen prosessina eli pikemmin taideteot kuin lopputuote, taideteokset. Artikkelissa luodetaan taideteosten välillistä, erityisesti sosiaalista ja tilallista merkitystä. Esteettinen arviointi jää näin ollen pääasiassa tarkastelun ulkopuolelle.

Taide, taituruus ja luovuus ovat olleet osa ihmisen arkea kautta historian. Taiteen on kuvattu olevan ihmisen tapa tehdä ymmärrettäväksi maailmaa. Taide on siten nähty tulkintana, itseilmainsuna ja kauneuden luomisena. Kaupunki on hallintoa elinympäristöä, jonka visuaaliseen ilmeseen vaikuttaminen on hyvin rajattua. Taiteessa on kuitenkin voimistunut parin viime vuosikymmenen aikana virtauksia, jotka hakeutuvat yhä

enemmän osaksi tavallisen ihmisen jokapäiväistä elämää, ulos institutionalisoituneista taiteen esittämisen tiloista: on puhuttu kaupunkitaiteesta tai katutaiteesta. Toisaalta taiteeksi on alettu kutsua arkisessa elämässä syntyviä ilmiöitä. Tätä keskustelua on käyty ”taiteistumisen” sateenvarjon alla (Naukkarinen 2009b).

Kaupunkitila on noussut suomalaisessa keskustelussa poliittisen kiinnostuksen kohteeksi 1990-luvulta lähtien. Kysymykset siitä kenellä on oikeus kaupunkiin, mitä siellä voi tehdä, kuka sopivaa toimintaa määrittelee ja onko graffiti taidetta ovat nousseet julkisessa keskustelussa usein esiin. Taistelun graffiteista sanotaan kiteyttäneen 2000-luvun kaupunkitilasta käydyin keskustelun (Koskela 2009). Kyseessä voidaan nähdä olevan kansalaisten osallisuuden teemoja, ikään kuin yksilön tai ryhmittymän keskustelua yhteiskunnan kanssa osallisuuden mahdollisuuksista. Koska kyseessä on julkinen teko, amatöörien elinympäristötaide on omiaan herättämään ristiriitoja, kuten julkinen taide ylipäättään (Naukkarinen 2009a).

Yli viidennes suomalaisista asuu lähiöissä, ja osa heistä viettää siellä merkittävän osan ajastaan. Usein on nostettu esiin kysymys lähiöiden viihtyisyydestä ja toimintamahdollisuuksista. Lähiöohjelman kaudella 2008–2011 painotettiin muun muassa asukkaiden mahdollisuuksia kokea elinympäristöä omakseen ja muodostaa yhteisyyttä kaupunkilaisten välille. Nämä tekijät nähtiin relevanteiksi lähiöiden kesävssä kehityksessä ja imagion kohentamisessa. (Lähiöistä kaupunginosiksi 2008: 5–9.)

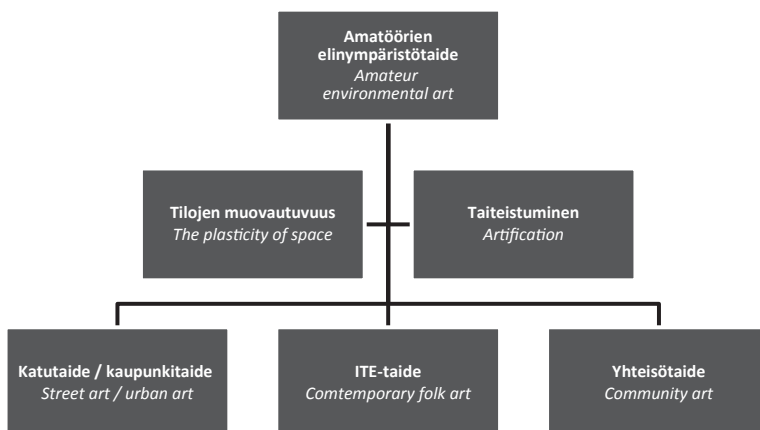
Seuraavassa pohditaan, mikä on paikallisen nykykansantaiteen merkitys ja millaiset mahdollisuudet sillä on elävöittää lähiötä, tarjota omaehtoista toimintaa ja tuoda uutta imagollista vahvuutta. Aineistona on asiantuntija- ja tekijähaastatteluja, jotka on lueteltu artikkelin lopussa, sekä kirjalli-

suudesta ja lehdistä poimittuja aihepiiriin liittyviä esimerkkejä, jotka esittelevät viime vuosina Suomessa esiintyneitä ilmiöitä. Amatöörien elinympäristötaiteen käsitteeseen perehdytään luvussa *Saavutettavaa taidetta*. Osallisuuden teemaa pohditaan puolestaan luvussa *Mukana – tilan ja taiteen haltuunotto*. Lähiön elävöittämisen näkökulmana on taiteen sosiaalisten ulottuvuuksien tarkastelu (*Yhteyksiä luova taide*). Imagollisen vahvuuden lähtökohtana on paikan erityiseksi tekeminen eli tavanomaisesta erottuminen (*Paikan renessanssi*). Artikkelin lopussa kootaan tuloksia ja pohditaan amatöörien elinympäristötaidetta lähiökehittämisen näkökulmasta.

Saavutettavaa taidetta

Esiteltäville taidemuodoille on yhteistä se, että ei-ammattilaisille taiteen tekeminen ja vastaanottaminen on mahdollista lähiössä ainakin jossakin määrin julkisesti saavutettavissa tiloissa. Amatöörien elinympäristötaide koostuu monista aineksista (kuva 1). Sitä voidaan tarkastella ympäristötaiteen alatapauksena, jota toteutetaan niin taiteen instituutioissa kuin niiden ulkopuolellakin. Ympäristötaide on monipuolista niin esitystavan, käytettyjen materiaalien kuin teosten ajallisen keston näkökulmista. Teos voi fyysisen objektin lisäksi olla teko tai tapahtuma. (Ympäristötaiteen säätio 2010.)

Amatöörien elinympäristötaidetta kuvaa ”taiteistuminen”. Tämä tarkoittaa sitä, että ilmiöt pohjautuvat oivallukseen jonkin arkisen asian uudelleenmäärittelystä ja toteuttamisesta taiteelle tyyppillisin keinoin. Taiteistumisessa taiteeksi ymmärrettyjen asioiden piiriin virtaa ilmiöitä, joita ei ole sinne aiemmin mielletty (Sepänmaa 2008: 25, 27; Naukkarinen 2009b: 151). Nykyaikaisille kulttuuri-ilmiöille tyyppillisesti elinympäristötaide

Kuva 1. Lähiön elinympäristötaiteen osatekijöitä.
Figure 1. The elements of the amateur environmental art.

on yhtäaikaisesti taidetta ja jotakin muuta (Naukkari 2009b: 151), esimerkiksi harrastustoimintaa, puutarhanhoitoa, liikuntaa, sosiaalisuutta tai käsityötä. Tässä artikkelissa näkökulma ilmiöihin on kuitenkin nähdä ne taiteena.

Ossi Naukkari (2009a: 35) muotoilee, että taiteen tunnistaminen on ilmeisintä, kun teos nimetään ja erotetaan ympäristöstään taiteeksi. Taiteen tekeminen elementti voi kuitenkin olla myös taito, asenne tai suhtautumistapa. Arkinen tila, tekniikka, käytäntö tai toimintatapa voidaan määrittellä uudelleen. Tämä on tyypillistä amatöörien ympäristötaiteelle. Esimerkkinä käy parkourin² harrastajan kuvaus kaupunkisuhteensa muuttumisesta: *”Parkour muutti meidän näkemystä kaupungista, se ei ollut enää tylsä, harmaa, missä mitään ei tapahdu ja kaikki menee hirveellä kiireellä suoraan eteenpäin – ihan normaalista kävelemisestä kadulla tuli mielenkiintoista”* (Ameel & Tani 2007: 5–6). Vertailukohdan tuo Naukkarin näkemys, että vakiintunut ja institutionalisoitunut julkinen taide nähdään usein konservatiivisena, vanhoja käytäntöjä ylläpitävänä ja yllätyksettömänä. Se on usein osa tuttua ja turvallista maailman hahmottamista ja *”tukee kaupungissa toimimisen jokapäiväistä virtaa”* (Naukkari 2009a: 29). Elinympäristötaide sen sijaan saattaa parkourin harrastajan kuvauksen tapaan nytkäyttää totutun paikoiltaan.

Yhtenä merkittävänä tekijänä lähiömaisten tilojen ympäristötaiteen mahdollisuudelle voidaan pitää tilojen muovautumista uusiin, luoviin käytöihin. *Väljyys* ja *tiukkuus* ovat ulottuvuuksia, joita on käytetty kaupunkitilan tutkimuksessa kuvaamaan tilojen muovautuvuutta erilaisiin käytöihin. Tilan käyttö uudenlaiseen tarkoitukseen tekee siitä väljän. Tiukan tilan käsite kuvaa sitä, mitä ymmärretään normaalilla toiminnalla tietyssä paikassa. Toisin sanoen tiukka tila on käytöltään määritellympi ja lukkoon lyödympi kuin väljä tila. Väljen tilojen syntyminen voi vaatia luvan, mutta useisiin toimintoihin ei sitä kuitenkaan tarvita. Karen Franckin ja Quentin Stevensin (2007) mukaan väljän tilan syntyminen edellyttää ihmisten herkistymistä tilojen mahdollisuuksille. Lisäksi he liittävät tilojen väljentämisen potentiaaliksi itseilmaisuuksiin ja virkistystoimintoihin pikemmin kuin tuottavaan toimintaan.

Elinympäristötaide muistuttaa muuten Naukkarin (2009a: 28) kaupungissa esitetyn julkisen taiteen määritelmää, mutta hän jättää määritelmää kokonaan sisätiloissa eli puolijulkisissa tiloissa esitettävän taiteen. Amatöörien elinympäristötaidetta voidaan kuitenkin toteuttaa sekä instituutioiden puitteissa että niiden ulkopuolella. Koska

kyseessä on ”taiteistunut” ilmiö, on kuvaavaa, että toteuttajatahoina ovat usein muut kuin taiteen instituutiot, kuten yhdistykset, kunnat tai kaupungit.

Eräs ympäristötaiteen suuntaus, jota esitetään kaupunkitilassa ja -rakenteissa eli institutionalisoituneiden tilojen ulkopuolella, tunnetaan nimillä *kaupunkitaide* tai *katutaide*. Sen tavanomaisia lajeja ovat graffiti (myös neulegraffiti), tarrat, julisteet ja pukeutuminen (Hannula 2004). Katutaide edustaa toisinaan kontekstinsa (esim. kaupallistunut kaupunkitila) ja taiteen esittämisen käytäntöjen kritiikkiä (Naukkari 2009a: 31). Osa kaupunkitaiteesta on laitonta ja voimakkaasti sanktioitua. Kaupunkitaidetta tehdään kuitenkin myös ammattimaisesti virallisten instituutioiden puitteissa. Maailmalla tunnetaan myös esimerkkejä siitä, kuinka ”villi” katutaiteilija siirtyy virallisen taide maailman piiriin. Kuvataideakatemia silloinen rehtori Mika Hannula (2004) korosti kaupunkitaiteen aktiivisuutta ja myönteisyyttä puolustaessaan tarroja levitelleitä Kuvataideakatemia opiskelijoita: *”– taide hakeutuu osaksi yhteiskuntaa, osaksi ympäristöään. Se pyrkii kanssakäymiseen ja vuorovaikutukseen, haluten kyseenalaistaa, herättää ja kannustaa. Taide tuottaa elämyksiä, tapoja olla tässä ja nyt.”* Vaikka nykyisin monet mieltävät graffititaiteen osaksi kaupunkikuvaa, sen merkitykset eivät avaudu helposti muille kuin tämän alakulttuurin harrastajille (Naukkari 2009a: 32).

Itse tekemisen ja itseoppineisuuden äärimmäistä muotoa edustaa *ITE-taiteen* tai *nykykansantaiteen* suuntaus. Termi on yleistynyt Maaseudun sivistysliiton projekteista, joissa on etsitty ja dokumentoitu maaseudun itseoppineita taiteilijoita vuodesta 1997 (Haveri 2008: 77–78). Kotien pihapiirien teosympäristöt ovat olleet ITE-taiteen tutkimuksen keskeisiä kohteita alusta alkaen, sillä jo ennen varsinaisia ITE-projekteja Veli Granö esitteli teoksessaan *Onnela* vuodelta 1989 nykykansantaiteen historiankirjoituksen ensimmäisinä kohteina pihamaataiteilijoita pihapiirin teosympäristöineen (Haveri 2008: 76). Myöhemmin myös sisätiloissa toteutettua taidetta on esitelty.

ITE-taide tulee sanoista *itse tehty elämä*, mikä viittaa taiteen merkitykseen tekijänsä koko elämäntavan muokkaajana, eräänlaisena oman maailman luomisena (Granö *et al.* 2000; Elovirta 2005). Aluksi projekti määritteli ilmiön laajemmin, mutta nykyisin ITE-taide edustaa tavallaan nykykansantaiteen kermaa. ITE-taiteen kartoittaja Lauri Oino (haastattelu 20.9.2009) kuvaa, että määrittely on vaikeaa, mutta *”ITE-otteen kyllä tunnistaan”*. ITE-taide sijoittuu korkeataiteen, perinteisen kansantaiteen ja harrastajataiteen välimaastoon.

ITE-taiteen tutkijat tekevät eron harrastajataiteeseen, jonka tekijät pyrkivät saavuttamaan taiteen kentällä toimivien esikuviansa ja opettajiensa tason jäljittelemällä heitä. ITE-taiteilijat sen sijaan ovat itseoppineita ja toimivat pääasiassa taidekentän koodiston ja käytäntöjen ulkopuolella. Tästä on nähty juontuvan heidän töidensä omalaatuisuus. (Haveri 2008: 79.) Tämä ilmenee muun muassa siten, että ITE-teoksiin ei usein liity nykytaiteelle tyypillistä mutkikasta viittauksien verkostoa. Suora suhde tekijään näkyy esimerkiksi niin, että tekijän kertoma tarina on usein olennainen osa teosta. (Sederholm 2004: 242–243.)

ITE-taiteilijat muistuttavat ammattitaiteilijoita sikäli, että he työskentelevät intensiivisesti ja heidän tekemisensä motiivina korostetaan luomisen pakkoa. Sen nähdään kanavoituvan kekseliääseen elinympäristöstä koottujen materiaalien sekä itse jalostettujen, kädentaitoihin perustuvien tekniikoiden käyttöön. (Haveri 2008: 79.) Maaseudun sivistysliiton ITE-projektien tavoitteena on ollut juurruttaa ITE-taide osaksi taiteen kenttää ja kohdella ilmiötä taiteena anonyymin kansantaiteen sijaan (Haveri 2008: 77; Oino haastattelu 20.9.2009).

Suurista kaupunkialueista ei ole tehty kartoituksia ITE-taiteen näkökulmasta, ja näin ollen lähiöidenkin ITE-taide on paljolti piilossa. Haastattelemani asiantuntijat tiesivät kuitenkin mainita joitakin tapauksia³. Kiinnostava asuinpaikan luonteesta kumpuava ero maaseutukontekstiin tulee oletettavasti esiin siitä, että kaupungissa institutionalisoitunut taidekenttä on lähellä, toisin kuin useilla maaseudun ITE-taiteilijoilla. Tästä seuraa, että ensinnäkin useat uudet amatöörien taiteen itse tekemiseen perustuvat ilmiöt noudattavat jotakin toisilta tekijöiltä omaksuttua konseptia. Toiseksi kaupungissa omaehtoista taidetta instituutioiden ulkopuolella toteuttavat saattavat usein olla jollakin tavalla sidoksissa taidekenttään. Sen vuoksi tee se itse -henki ei välttämättä takaa taiteen kentästä poikkeavaa tyyliä tai logiikkaa. Tästä on esimerkkinä sisustusarkkitehti Vertti Kiven kumppaneineen Helsingin Oulunkylässä keväällä 2009 toteuttama tempaus, jossa ryhmä visuaalisen alan ammattilaisia pystytti omin luvin metallisen *Äärettömyys*-veistoksen liikenneympyrään (Kopteff 2009). Teos olisi tyyliinsä puolesta voinut olla virallinen, mutta esille asettamisen prosessi oli epävirallisuudessaan poikkeava.

Kaupungeissa taiteen tekemisen matalia kynnyksiä lähestytään usein *yhteisötaiteen* kautta. Siinä taiteen ammattilainen työskentelee yhdessä amatöörien kanssa. Kyseessä on siis virallisen instituution tai taidekentän puitteissa tehtävä taide.

Taiteilija on usein alullepanija ja ohjaaja, mutta myös ryhmän jäsen. Periaatteena usein on, että taideprojekti toteutetaan ihmisten ehdoilla ja heitä varten. Yhteisötaiteessa korostetaan usein paikallisuutta, joten teokset tehdään ja esitetään tekijäryhmän omissa arjen paikoissa, kuten asuinalueella tai työpaikoilla. Teemu Mäki (2007: 232–233) korostaa teosten julkisen esittämisen tärkeyttä: se tekee tuotoksista taidetta harrastelun sijaan.

Yhteisötaidetta on usein sovellettu lähiöiden kehityshankkeissa. Tämä perustuu sen oletettuihin mahdollisuuksiin tukea alueen kehitystä ja ehkäistä sosiaalisten ongelmien esimerkiksi vahvistamalla yhteenkuuluvuuden tunnetta. Ritva Harlen (2007: 251–252) mukaan yhteisötaiteilijan tulee olla varovainen lupauksissaan yhteisötaiteen muista tuotoksista kuin itse taiteesta, esimerkiksi ilkkuvan vähentämisestä. Yhteisötaidetta tarkastellessa nousee kuitenkin toisinaan kysymys siitä, kuinka vahvasti amatöörien omasta teoksesta on lopulta kyse, jos taiteilija hoitaa pitkälti suunnittelun ja ideoinnin. Yhteisötaiteen sisällä on suurta vaihtelua taideprojektien omaehtoisuuden tasossa, mutta voitaisiin yleistää, että yhteisötaide ei edusta amatöörien elinympäristötaiteen omaehtoisinta osa-aluetta.

Mitä lisäarvoa elinympäristötaiteen käsitteellä saavutetaan verrattuna pelkkien osa-alueidensa tarkasteluun? Käsite lukeutuu osaksi ympäristötaidetta, mutta sen ala on rajatumpi ulottuen ainoastaan kulttuuriympäristöön ja niissä asuinalueisiin. Muut osa-alueet, kaupunkitaidet, yhteisötaide ja nykykansantaide viittaavat taiteen lajeihin, jotka voivat sijoittua elinympäristötaiteen alueelle, mutta voivat myös rajautua siitä ulos. Käsitteen tarkoituksena on luoda kattonimitys ilmiöille ja taideteoille, joiden puitteissa taiteen tekeminen ja vastaanottaminen on amatöörien ulottuvissa lähimäisissä elinympäristöissä. Käsite on lähiökehittämisen näkökulmasta olennainen, sillä siinä yhdistyy yhtäältä tavallisten asukkaiden taiteen tekeminen ja toisaalta paikkaan kytkeytyvä taide. Tavoitteena ei siis ole niinkään luoda taiteen lajia tai sisältöä korostavaa käsitettä. Tarve uudelle käsitteelle pohjautuu osittain siihen, että nykykansantaiteen lanseeranneen ITE-taiteen piirissä käytyyn keskusteluun on vakiintuneet tietyt kriteerit, jotka jättävät huomioimatta osan amatöörien ympäristötaiteesta lähiöissä. Elinympäristötaiteen käsitteessä korostuu nimensä mukaisesti taide osana paikkaa. Kysymys on siksi oleellinen, että sen avulla avautuu näköaloja siitä, minkälaisia amatööritäiteen merkityksiä ja vaikutuksia mahdollistuu taiteessa osana arkiympäristöjä ja sen sosiaalista kontekstia. Näitä teemoja pohditaan seuraavissa luvuissa.

Mukana – tilan ja taiteen haltuunotto

Amatöörien elinympäristötaide avaa kiinnostavia näkökulmia tavallisen ihmisen elinympäristössään toimimisen mahdollisuuksista. Taiteen näkökulmasta esille nousee myös kysymys siitä, keille taiteen tekeminen mahdollistuu. Usein puhutaan *osallisuudesta*, joka tarkoittaa mahdollisuutta vaikuttaa sekä mukanaolon tunnetta. Osallisuuteen kytkeytyy myös mahdollisuus määrittellä asioita. Lyhyesti muotoiltuna osallisia ovat ne, joiden elinpiiristä on kysymys. (Bäcklund *et al.* 2002: 8–9.) Valtioneuvoston (2002: 5) selonteko erittelee yhdeksi osallisuuden muodoksi toimintaosallisuuden, jonka määrittellään olevan *”kuntalaisten omaa toimintaa elinympäristössään tai palvelu- ja toimintayksiköissä esimerkiksi talkoovoimin toteutettua ympäristön kunnostusta ja ylläpitoa tai palveluiden tuottamista”*.

Osallisuus liittyy yksilön asemaan ja suhteeseen yhteiskuntaan. Niinpä osallisuuden rajat ja mahdollisuudet ovat keskustelua vallitsevan kulttuurin ja arvojen järjestyksistä (Bäcklund *et al.* 2002: 9). Kiasman *Oikeilla jäljillä* -näyttelyn (27.3.2009 – 14.2.2010) näyttelyteksti kiteyttää osuvasti kaupunkiympäristöstä: *”Merkit välittävät tietoa tekijänsä olemassaolosta, mutta niiden avulla voidaan myös levittää asenteita, ideoita ja kommentteja”*. Kysymys kaupunkitilasta onkin usein asetettu muotoon kenelle kaupunkitila kuuluu, kenen kaupunki on tai kenen ääni pääsee kuuluville.

Osallisuus on nähty potentiaalisesti merkityksellisenä kaupunkilaisten sitoutumiselle, juurtumiselle, vastuunotolle ja paikallisen identiteetin vahvistumiselle (esim. Bäcklund *et al.* 2002: 13). Lähiöprojektissa osallisuutta on painotettu viihtyisyyden ja hyvinvoinnin kannalta olennaisina tekijöinä (Lähiöistä kaupunginosiksi 2008: 5–9). Aikalaisanalyysissään Roope Mokka ja Aleksis Neuvonen (2006: 19) näkevät omaksi kokemisen ja itse tekemisen hyvinvointiyhteiskunnan kehityksen kannalta olennaisina. Riikka Haapalainen (2007: 73–75) pohtii taiteen mahdollisuuksia tuottaa uutta sisältöä hyvinvointiyhteiskunnan jäsenille. Haapalainen hahmottelee taiteen merkityksen hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa taiteen sulautumisena yhteiskunnan rakenteisiin ja *”arjesta nousevana muutoksen välineenä”*. Taide ja *”yhteyks omaan luovuuteen”* nähdään hänen mukaansa osana kokonaisvaltaista hyvinvointia.

Tila voi määrittäytyä julkiseksi saavutettavuuden ja käyttötarkoituksen tai omistuksen perusteella. Julkinen tila ymmärretään usein yhteiseksi hyödykkeeksi, joka kuuluu kaikille eikä jollekin yksittäiselle taholle. Omistamiseen liitetään kokemus

oikeutuksesta määrittellä, mikä on hyväksyttävää toimintaa (Ridell *et al.* 2009: 9–10). Vastakkain on monesti asetettu kaupunkilaisten oikeus julkiseen tilaan ja toisaalta jatkuvasti voimistunut taloudellinen toiminta (Franzén 2009: 10).

Helsingissä käyty taistelu laittomasta kaupunkitaiteesta (erityisesti graffitit, stencilit eli tussi-piirrustukset ja tarrat) on Hille Koskelan (2009: 287) mukaan tiivistänyt kaupunkitilan oikeutuksesta käytävää kamppailua. Kaikki graffititaide oli kielletty Helsingissä Stop Töhrville -kampanjan aikana vuosina 1998–2008. Koskela (2009: 284) pitää nollatoleranssin politiikkaa kulttuurin kriminalisoina ja hyvän yhteiskunnallisen vihollisen löytämisenä. Nollatoleranssi sinetöitiin loppuneeksi kesällä 2009, kun Suvilahden voimala-alueelle perustettiin luvallinen graffititaita. Sääntönä oli muun muassa, että maalauksia ei saa ilmestyä muualle kuin määrättyyn paikkaan. Säännöt tuntuivat pitäneen, koska uusi aita oli luvassa entiselle Sörnäisten sataman alueelle Kalasatamaan seuraavasta kesästä lähtien. Suvilahden graffititaita sai tunnustusta muun muassa Helsingin Kulttuuri- ja kirjastolautakunnan Helsingin kulttuuriteko 2009 -palkinnon myöntämisellä.

Haastatteluissa ajatus ”omuudesta” nousee esille. Ensinnä kysymys on elinympäristön tekemisestä enemmän oman tuntuiseksi. Esimerkiksi yhteisötaiteilija Ritva Harle (haastattelu 4.1.2010) väittää, että ihmisten kanssa yhteistyössä toteutetun taideprojektin tuotoksiin ei juuri kohdistu ilkeävaltaa. Näkemys on myös Turun Varissuon Perhepuiston asukasosallistumiseen kannustavan menetelmän innoituksena (Oksanen haastattelu 28.1.2010). Esimerkkinä Harle kertoo Pihlajiston yhteisötaideprojektista, jossa rappujen kunnostus ja lasimaalauksien teko edesauttoivat ilkeivän vähentymistä. Syyksi Harle muotoilee, *”koska eihän ne enää voinu rikkoa semmosia paikkoja, jotka oli niiden ittensä korjaamia, laittamia ja tekemiä”*.

Toiseksi kysymys on taiteen haltuunotosta tai sen tulemisesta amatööriä lähelle. Taide virittyy tällöin lähtökohtaisesti myönteisenä ja arvostettuna, vaikka jokseenkin kaukaisena asiana. Sen tekemiseen kuvataan koettavan kynnyistä ja riittämättömyyttä. Turun Varissuon yhteisötaideprojektin ”Urbaanin kylän” suunnittelija Riikka Oksanen (haastattelu 28.1.2010) muotoilee ITE-taiteen merkityksen työpajoilleen rohkeutena ja lopputuloksesta pelkäämättömyytenä. Ritva Harle (2007: 252–253) puolestaan kuvaa, kuinka ihmiset alussa epäilevät taiteellisia kykyjään. Lopulta kuitenkin samat ihmiset saattavat esitellä ylpeinä yhteisönsä tekemää teosta avajaisissa tiedotusvälineille. Tai-

degalleria on lähiössä nykyisin vielä melko harvinainen (Heinänen 2009). Galleristi Päivi Uljas (haastattelu 18.12.2009) kuvasikin, että asukkaat ottivat Tapanilassa sijaitsevan galleria Viileä Punaisen innokkaina vastaan alusta alkaen ja puhuivat ylpeästi ”*meijän galleriasta*”.

Taiteella saavutettava osallisuus elinympäristöön voi ilmetä esimerkiksi perusteluna siitä, että ympäristöä muokataan oman esteettisen maun mukaiseksi. Timo Nyssönen (2009: 118) kuvaa graffitimaalauksen merkitystä siten, että sillä muokataan valtakulttuurin ylläpitämää visuaalista järjestystä. Tämä perustelu tuntuu osuvalta myös joidenkin muiden kaupunkitaiteen tyyppien kohdalla. Neulegraffitintekijät⁴ puhuvat reviirin merkitsemisestä sekä ympäristönsä ”kaunistamisesta”, ”katukuvan piristämisestä” ja ”ilahduttamisesta” (Muukkonen 2009; Tiihonen 2009). Yhdysvaltalainen Richard Reynolds (2009) hahmottelee, että sissiviljelyn⁵ avulla erityisesti heitteille jätettyä elinympäristöä sekä joutomaita kaunistetaan. Ankeita ja yhdentekeviä paikkoja muutetaan erityiseksi tai enemmän oman tuntuisiksi. Taustalla voi olla myös tarve saada edullista ruokaa. Reynolds (2009: 14–25) vertaa kaupunkitilaa maalauskaaseen, jolle sissipuutarhuri voi istutuksillaan luoda muotoja, värejä ja tuoksua.

Eräänlaiseksi sissipuutarhaksi voitaisiin tulkitta Helsingin Maunulasta löytyvä piha-alue. Puutarha sijaitsee vuokratalon päätyä ympäröivillä piha-alueilla, ja sitä hoitaa kaksi eläkeläisrouvaa. Toiminta sai alkusysäyksen jo vuonna 2002, kun toinen rouvista katsoi ikkunastaan saneerauksen jäljiltä myllättyä takapihaa ja totesi sen kaipaavan ”kaunistusta”. Hän löysi työparikseen asukkaan, jolla oli samantyyllisiä käsityksiä puutarhanhoidosta ja makuasioista. Puutarha on muovattu vuosien saatossa kierrätysmateriaaleista, jotka löydetään maasta, roskalavoilta, kirpputoreilta tai saadaan naapureilta lahjoituksina. Puutarhurit esittivät toimintansa motiiveina kauneuden luomisen, liikunnallisen puuhastelun sekä oman elinympäristön muokkaamisen entistä mukavamman oloiseksi. Omaehtoisuus kontrastina työelämän pakolle korostui rouvien puheessa: ”*Eläkkeellä voi tehdä mitä mukavaksi kokee*” (Maunulan puutarhurit haastattelu 9.9.2009). Osallisuudesta käytävän neuvottelun näkökulmasta pihan muokkaaminen puutarhaksi on sikäli onnistunut, että taloyhtiö ja naapurit ovat suhtautuneet pihan laittamiseen hiljaisen myönteisesti. Osa puutarhasta on kaupungin metsikössä, mutta siitä ei ole tullut valituksia.

ITE-taiteen asiantuntijat pitivät lähiöitä lähtökohtaisesti epäsuotuisina ympäristöinä ITE-taiteelle

(haastattelu Oino 20.9.2009; Pirtola 19.10.2009). Heidän mukaansa maaseudulla ja urbaanilla lähiöllä on oletettavasti eroa ITE-taiteen mahdollistamisen, tekemisen ja muotoutumisen kontekstina. Syinä he näkivät sen, että maaseudulla talojen tonteilla on runsaasti tilaa. Kaupungeissa asuinympäristöt ovat painokkaammin ja näkyvämmiin julkisen vallan hallinnoimia ja julkisuuden asteeltaan aivan erilaisia. Suomessa on erityisen vahva kaupunkitilan byrokraattisen ohjailun perinne, mikä ilmenee siten, ettei sen ilmiösuun voi juuri vaikuttaa virallisten kanavien ulkopuolella tai ilman lupamenettelyä. Maaseudulla kodin ulkopuolinen tila on yksityistä aluetta, mutta kaupungissa yleensä puolijulkista tai julkista. Erkki Pirtolan ja Lauri Oinon mukaan väestötiheytensä vuoksi kaupungin sosiaalinen kulttuuri on myös aivan erilaista kuin harvemmin asutulla alueella. Tällä on suuri merkitys vaikutteiden välittymisessä. Pirtolan mukaan sosiaalinen läheisyys oletettavasti aiheuttaa yhdenmukaisuuden vaadetta. Pirtola käyttää sellaisia kielikuvia kuin ”tiukka” tai ”siisti lähiö”, jonne ITE-taidetta ”ei mahdu”. Pirtolan mukaan myös kiinnostavimmat taideilmiöt syntyvät syrjässä ja laidoilla. Korpian ja syrjäseutujen ITE-taide on yksi osoitus tästä.

Tilan määrittelykamppailu onkin usein intensiivisimmillään kaupungeissa (Haarni 1997: 88). Malcolm Miles (1997: 9) näkee ongelmia julkisen taiteen esittämisessä sosiaalisena hyvänä, sillä julkinen taide edustaa erityistä taidemakua, joka ei välttämättä vastaa tilan käyttäjien makua. Milesin näkemys kohdistuu nimenomaan virallisen taideinstituution puitteissa esitettyyn taiteeseen, mutta sama pätee myös virallisen taideinstituution ulkopuolella syntyneeseen taiteeseen. Erotuksena kuitenkin on, että omaehtoisesti tehty elinympäristötaide ei ole käynyt läpi ammattilaisten karsintaprosessia, jolloin se voi olla tasoltaan kirjavaa. Herääkin julkiseen taiteeseen liittyvä kysymys: mitä ympäristölle saa tehdä taiteen nimissä (Naukkari 2009a)? Ympäristötaiteeseen liittyy myös olennaisesti kysymys teoksien elinkaaren loppupäästä: mitä teoksille tapahtuu kun niistä olisi syytä päästä eroon (ks. Naukkari 2003: 128)? Järjestäytyneessä kaupungissa voidaan osoittaa aina joku, joka on vastuussa taideteoksista tai mistä tahansa materiaaleista kaupunkitilassa.

Olennaista kuitenkin on, että omaehtoinen elinympäristön muokkaaminen nostaa esiin osallisuuden kysymyksiä. Tämän voitaisiin ajatella edustavan keskustelullista kaupunkikulttuuria, jossa kaupunkilaisten mahdollisuudet eivät ole lukkoon lyötyjä. Karen Franck ja Quentin Stevens (2007: 14) tuovat esiin, että tilan väljyyttä lisäävä

toiminta edellyttää usein keskustelua eri osapuolien välillä, etenkin jos ilmaantunut toiminta poikkeaa huomattavasti totutusta.

Yhteyksiä luova taide

Ossi Naukkarisen (2009b: 147) mukaan taiteellistamiselle on tyypillistä ajattelutapa, jossa korostetaan taiteen välillisiä hyötyjä. Esimerkiksi yritys- tai tiedemaailmassa saatetaan ajatella, että taiteen ottaminen osaksi ei-taiteellista toimintaa tuo mukanaan myönteisiä tekijöitä, kuten luovuutta, yllättävyyttä, kyseenalaistavuutta, herkkyyttä tai visuaalista kiehtovuutta. Naukkarinen on löytänyt tällaisia merkityksiä valtioneuvoston vuoden 2002 ehdotuksesta taidepoliittiseksi ohjelmaksi.

Tämänkaltaiset näkemykset tulivat esiin myös tämän artikkelin haastattelussa. Välillinen hyöty liitettiin usein taiteen sosiaalisiin ulottuvuuksiin. Aineistossa taide näyttäytyi sosiaalisessa kanssakäymisessä yhteyksiä luovana tekijänä kolmella tavalla: 1) Taide voi olla itsessään sosiaalista toimintaa. 2) Se voi toimia välittävänä tekijänä sosiaalisessa kanssakäymisessä ja tällä tavoin luoda linkin sinne, missä sitä ei ehkä muuten olisi. 3) Taide voi myös muokata tiloista sosiaalisia areenoita ja luoda yhteisöllisyyttä tukevia perinteitä ja käytäntöjä. Esittelen seuraavaksi näitä amatöörien elinympäristötaiteen sosiaalisia ulottuvuuksia.

Taide sosiaalisena toimintana

Lähiöprojektin kauden 2008–2011 tavoitteissa on mainittu asukkaiden verkostojen muodostamisen tärkeys (Lähiöistä kaupunginosiksi 2008: 8). Kaupunkisosiologiassa todetaan usein, että paikallisten sosiaalisten suhteiden muodostamiseen tarvitaan nykyisin erityisiä syitä. Kerrostalojen asumiskulttuuria sävyttää se, että ihmiset eivät yleensä lähökohtaisesti solmi naapurustosuhteita, eivätkä koe siihen välttämättä edes tarvetta (Silvennoinen & Hirvonen 2002). Yleinen kehityslinja on ollut, että sosiaaliset suhteet ovat levinneet epäpaikalliseksi (Gottdiener & Hutchinson 2006: 194–196). Sosiaalisten suhteiden on kuitenkin todettu välittävän yksilölle monenlaisia resursseja sosiaalisesta tuesta työpaikoihin, integroivan yhteiskuntaan ja mahdollistavan yhteisten päämäärien puolesta toimimista (ks. esim. Kleinhans 2004).

Elinympäristötaide voi olla sosiaalista toimintaa. Sen sosiaalinen luonne vaihtelee taiteen alajien mukaan. Yhteisötaiteessa ryhmä tekee taidetta yhdessä, taideprojekti on myös suunniteltu ryhmää ajatellen. Ritva Harlen (2010) mukaan yhteis-

sötaiteessa on olennaisinta omin käsin tekeminen. Se on myös mielekäs yhteyden syntymisen syy naapureille. Jos tekemistä ei ole, ei yhteyttäkään niin todennäköisesti synny. Harle kuvaili Vesalan Aarrepuiston Tarinametsä -projektia, joka poiki projektin jälkeenkin jatkunutta alueaktiivisuutta. Naapuruston aktiivisesta toiminnasta oli tuloksena useita yllättäviä sivujuonteita, kuten jätelaskujen pienentyminen kierrätyksen tehostuttua, poismuuton hidastuminen sekä ilkeistä koituvien kustannuksien väheneminen. (Harle 2010.)

ITE-taiteen kartoittajan Lauri Oinon (haastattelu 20.9.2009) mukaan sosiaalinen toiminta on eräs olennainen ITE-taiteen urbaanista taiteilusta erottavista tekijöistä. Hänen mukaansa urbaaneissa ilmiöissä ilmaisumuodot ovat nuorisokulttuuriin sidoksissa: ”*Olellaista on ryhmään kuuluminen, itsen mittaaminen suhteessa toisiin.*” Mutta vaikka ITE-taiteilijat tulisivat tietoisiksi toisistaan, taiteen tekemiseen ei Oinon mukaan kuulu olennaisesti yhteydenpito. On kuitenkin olemassa esimerkkejä ITE-taiteilijoista, jotka ovat rakentaneet asuinalueelle lähiohon naapurustoa yhteen liittäneitä taideympäristöjä. Oino mainitsee hiljattain edesmenneen Edvin Hevonkosken olleen Vaasan Asevelikylän ”*itsetuntoa kohottanut henkilö*”. Hevonkoski muokkasi omin päin kaivinkoneella pururadalle korsua, erilaisia majoja sekä patsaita vain kaksi kilometriä Vaasan keskustasta. Paikalliset asukkaat osallistuivat myös taideympäristön hoitamiseen. Lopputulos on huikea *Edvinin puisto*, josta on tullut suorastaan turistikohde. Tulevaisuus on kuitenkin avoin. Teospuisto saattaa kärsiä, koska myönteistä suojelupäätöstä ei ole tehty. Sama kohtalo tuntuu varjostavan monien ITE-taidepuistojen tulevaisuutta. (Vuorimies haastattelu 16.10.2009.)

Sosiaalinen kanssakäyminen voi olla myös virtuaalista. Osa amatöörien elinympäristötaiteen muodoista leviää Internetin välityksellä. Internetistä löytyvät näin ollen myös taiteen tekijöiden yhteisö ja yleisö. Virtuaalinen vertaisryhmä voikin olla olennainen osa esimerkiksi neulegraffitien, parkourin ja sissiviljelyn harjoittamista. Niiden harrastajien on kuvattu muodostavan urbaaneja uusheimoja, joiden piirteinä on nyky-yhteisöllisyydelle tyypillinen muoto, harrastusyhteisöllisyys. Yhteisöllisyys on luonteeltaan kevyttä, vapaaehtoista ja satunnais- ta (ks. Melkas 2003: 65; Veijola 2005: 97).

Taide sosiaalisen toiminnan välittäjänä

Erityisesti yhteisöjen kanssa työskentelevät ohjaajat näkevät taiteessa ominaisuuksia, joissa se voi toimia välittävänä tekijänä sosiaalisissa pro-

sesseissa. Mielenterveyskuntoutuja-nuorten kanssa työskentelevä Seija Tanskanen (haastattelu 18.12.2009) kuvasi, että leikkilisyys tekee nuorille vaikeista asioista lähestyttävämpiä. Hauskanpidon ja taiteilun taakse on kätkeytyä henkisiä ja sosiaalisia voimavaroja vahvistavia tavoitteita, kuten läsnäolon ja havainnoinnin kehittämistä. Tanskanen luonnehtii, että taide on sekä väline että lopputulos. Hänen kokemuksensa perusteella nuorille omien tunteiden tunnistaminen helpottuu, kun tarjolla on visuaalinen virike. Työpajoissa on kehitetty itse monenlaisia työskentelymenetelmiä, jotka perustuvat esimerkiksi kuvakortteihin ja tarinateatteriin.

Yhteisötaiteilija Ritva Harle on puolestaan tehnyt aluetyötä, jossa pyritään ratkaisemaan paikallisia ongelmia. Hänen mukaansa taiteilija on asukkaille helpommin lähestyttävä kuin sosiaalityöntekijä tai muu virkamies. Harle on havainnut yhden taideprojektin ansion voivan olla, että virkamiehet käyvät lähiössä taideteoksen avajaisissa ”ja toteavat, että paikka on mainettaan parempi”. Taideprojektin lopputulokset voivat myös yllättää: Pihlajistossa nuorille järjestetyn porraskäytävien maalausprojektin jälkeen vanhusten kotipalveluiden edustaja tuli katsomaan, ”että miten nuo vanhusten hätäsoitot ovat loppuneet”. Useilla paikakakunnilla järjestetyssä unelmagalleria-projektissa taiteilija ja taidepajan osallistujat tekivät tietokoneella yhteistyönä unelmia kuvastavan omakuvan. Sivutuotteena ikäihmiset tutustuivat tietokoneen käyttöön. (Harle haastattelu 4.1.2010.)

Taide voi olla myös kimmokkeena välittömän kommunikaation syntymiselle. William Whyte (1980) kutsuu *triangulaatioksi* prosessia, jossa jokin ulkoinen tekijä, esimerkiksi taideteos stimuloi muutoin syntymättä jääneen kommunikaation. Triangulaation Whyte (1980: 151, 154–155) mainitsee yhtenä paikan tunnusmerkkinä erotuksena tilasta, jolla ei ole erityistä luonnetta. Erityinen nostaa ulos massasta. Niinpä taide voi muodostaa myönteistä identiteettiä alueelle. Galleristi Päivi Uljas (haastattelu 18.12.2009) Tapanilan galleria Viileästä Punaisesta kuvasi, kuinka asukkaat pysähtyvät teosten äärelle keskustelemaan. Teokset tuntuivat virittävän vuorovaikutusta Whyten triangulaation ilmiön tavoin. Uljas muotoilee, että ”taiteessa on jotakin herkeistävä”. Hänen kuvauksensa mukaan taideteokset tuntuvat vaikuttavan välillä niin voimakkaasti, että ventovieraatkin ryhtyvät joskus yllättävän syväliisiin keskusteluihin keskenään. Näyttelytiloista on muodostunut myös kohtaamispaikka joillekin alueen asukkaille.

Taide sosiaalisen tilan muokkaajana

On esitetty, että sosiaaliset suhteet tarvitsevat otollisia tiloja, joissa vuorovaikutusta voi muodostua ja joissa sosiaalisia suhteita voidaan ylläpitää (Skjæveland & Oddvar 1997). Lisäksi sosiaalisuutta voivat tukea tapahtumat, perinteet ja käytännöt, jotka tuovat ihmisiä yhteen. Franck ja Stevens (2007) tuovat esiin ”väljissä tiloissa” kytevä elävyyden. Toimintojen uudelleenmäärittelyyn kietoutuu yllätyksellisyyttä ja erilaisten ihmisten kohtaamisia (Ameel & Tani 2007: 9). Tästä näkökulmasta luova toiminta voi muokata asuinalueen tiloista, vaikka takapihasta tai kerhohuoneesta, sosiaalisen kanssakäymisen areenoita.

Edellä kuvatussa Maunulan takapihan kivi-putarhassa on muodostunut itseohjautuvasti niin vuorovaikutukseen soveltuvia tiloja kuin tapaamisen käytäntöjäkin. Takapihalla on itse rakennettu terassi, joka koostuu puuritiloista ja muovisesta pihakalusteryhmästä. Kesäisin saman yhtiön talojen asukkaat ottivat päivittäiseksi tavakseen tulla rapun eteen riviin katsomaan kun puutarhurikassikko kasteli istutuksiaan. Myös merkkipäiviä vietetään takapihalla spontaanisti. (Maunulan puutarhurit haastattelu 9.9.2009.)

Esimerkki vuosittaisesta perinteestä, joka kokoaa ihmisiä yhteen, on Tapanilan Elävä adventtikalenteri. Perinne on aloitettu vuonna 2007. Tapah-tumakokonaisuus on Tapanila-seuran organisoima. Luukut ovat asukkaiden ja paikallisten yhdistysten järjestämiä ja itse suunnittelema isityksiä pihois-saan ja muissa yleensä puolijulkisissa tai julkisissa tiloissa. Luukkujen sijainti löytyy Tapanilan Inter-net-sivuilta. Idea toimintaan on saatu Keski-Euroo-pasta. Adventtikalenteri on kausiluontoinen tapah-tuma, mutta eräänlainen naapuruston osaamisen ja aktiivisuuden taidonnäyte. (Tapanila 2008.)

Turkulaisen gallerian luoma konsepti *B-home* sen sijaan valjastaa yksityiset tilat uuteen käyttöön. Se tarjoaa puitteet järjestää taidenäyttelyitä koto-na. Näyttelyn jälkeen kuvat teoksista julkaistaan *B-homen* kotisivuilla. Avajaisissa mainitaan käyvän lähinnä taiteilijoiden ystäviä. Toimintaan osallis-tunut Jon Irigoyen mainitsee NYT-liitteen haas-tattelussa, että ”kyse on myös tutkimuksesta: Mikä on koti? Mikä on julkista ja mikä yksityistä tilaa?” (Väkevä 2009). Internetsivut (*B-home* -galleria 2009) ovat tyylikkää ja ammattitaitoisesti toteu-tetut. Teokset ovat samassa hengessä: ne ammen-tavat graafisesta taiteesta ja ovat asiaa muutenkin harrastavien tekemiä. Samankaltaista konseptia on alettu hyödyntää myös ammattitaitteen kentällä. Helsingin juhlaiviikkojen tempaus vuonna 2010

Soitto tulee kotiin toteutettiin siten, että kuka vain pystyi tarjoamaan kotinsa ammattimuusikoiden käyttöön (Helsingin juhlatiimin 2009). Vuonna 2011 konserttien paikkana olivat sisäpihat (Helsingin juhlatiimi 2011).

Maakuntien ITE-taiteilijat tarjoavat myös kiehtovia esimerkkejä kekseliäistä tavoista esittää taidetta. Ulkovajan seinä on voitu tarjota maalaus-alustaksi lapsille, kuten Ari Teräväinen on tehnyt Ruukissa. Heinolalainen Vesa Väänänen kuljettaa teoksensa pyörän päällä mukanaan tansseihin ja torille. Taidegalleria voi myös löytyä oman digitaalikameran muistista, jolloin näyttely kulkee kätevästi minne vain. Tällaisesta valokuvien esittelystä Kajaanin torilla tunnetaan Sanna Hämäläinen. (Haastattelut Pirtola 19.10.2009; Vuorimies 16.10.2009.) Timo Kopomaa (2010: 23) esittää, että vajaanikäisissä olevia väestönsuojia voitaisiin hyödyntää rauhan aikana asukkaiden ITE-taiteen gallerioina, ”gellarioina”.

Paikan renessanssi

Amatöörien elinympäristötaide voi muokata paikoista erityisiä monella tavalla. Muokkaaminen voi vaihdella yksilöllisen ja jaetun sekä hetkellisen ja pysyvän välillä. Erityiseksi muokkaaminen voi tarkoittaa paikkaan liitettyjen tarinoiden ja historian esittämistä tai asukkaiden oman paikkasuhteen työstämistä. Paikkojen erityispiirteet ovat sekä viihtyvyyden että imagon kannalta olennaisia. Paikan erityiseksi tekeminen ja esiin nostaminen on esitetty ympäristötaiteen tavoitteiksi ja potentiaaleiksi (Naukkarinen 2003; Kwon 2004: 54). Taide voi tehdä paikoista tunnistettavia luomalla ympäristöön maamerkkejä ja siten helpottaa myönteistä identifiointumista. Tästä on esimerkkinä Turun Varissuolla liikenneympyrässä pysyvästi sijaitseva paikallisen ITE-taiteilijan tekemä patsas kolmesta variksesta.

Nykyaikaisiin kaupunkoihin on liitetty epäpaikan tai paikattoman paikan ilmiö (Augè 1995: 76–79). Tämä viittaa siihen, että paikalla ei ole omaa erityisluonnetta tai erityistä sidettä ympäristöönsä, esimerkiksi paikallisen yhteisön antamia merkityksiä, vaan se on tulos standardoidusta rakennusten ja infrastruktuurin tuottamisesta. Epäpaikkoina on pidetty muun muassa kauppakeskuksia, lentokenttiä ja alikulkutunneleita. Lähiörakentamisen ja -suunnittelun kritiikkiin on liittynyt epäpaikan piirteitä, jotka edelleen ilmenevät kokemuksina ja mielikuvina yksitoikkoisuudesta ja harmaudesta (Villanen 2008: 64; Veijalainen 2009: 9).

Turun Urbaani kylä -projektissa on tartuttu Varissuon epäpaikkojen muokkaamiseen mukavam-

miksi ja viihtyisämmiksi. Kohteita on kartoitettu kierroksilla, joilla on kysytty asukkailla kokemuksia epämiellyttävistä koetuista tiloista. Tyypilliset epäpaikat, esimerkiksi alikulkusillat, rakennusten seinät ja betonivallit saivat mainintoja (Oksanen haastattelu 28.1.2010). Teosten toteuttamisessa Urbaani Kylä -projektissa toimitaan kuten ammattimaisessa taideinstituutiossa. Teosideoita työstehtään ja jalostetaan työpajoilla. Tämän jälkeen teosta saatetaan kokeilla jossakin tilassa. Virallinen lupa haetaan, jos teosidea todetaan toimivaksi ja toteutuskelpoiseksi. Oksanen muotoilee, että ammattitaiteilijan näkemystä kunnioitetaan, sillä sommitteluun tai kokonaisratkaisuihin hänellä on tunnustettu asiantuntemus.

Paikan renessanssi tarkoittaa myös sen käytön lisääntymistä eli elävyyttä. Käytön lisääntyminen liittyy sekä siihen, että paikka muuttuu kiinnostavammaksi ja että itse toiminta innostaa ja houkuttelee ihmisiä liikkeelle. Maunulan puutarhurit kuvasivat, kuinka lähiseudun naapuritkin eri taloista ovat innostuneet puutarhan hoiteluista. Kiinnostava anekdootti oli, että yhteen aikaan rouvien keksimä koristemalli, kepeistä taivutellut linnut, levisi naapuripihoille.

ITE-taiteilijat ovat tuoneet näkyvyyttä paikkakunnalleen. Muutamista ITE-taiteen teosympäristöistä on tullut paikallisia nähtävyyksiä. Tunnetuimpia lähiöiden ITE-ympäristöistä lienevät mainittu *Edvinin puisto* Vaasan Asevelikylässä sekä Kerttu Mehtälän luomus *Lumotun Hallan maa* Pelsonmaalla Kainuussa. Myös Elis Sinistön *Villa Mehu* Kirkkonummella oli suosittu vierailukohde taiteilijan eläessä. (Haastattelut Oino 20.9.2009; Pirtola 19.10.2009.) Myös Maunulan puutarha on herättänyt uteliaisuutta. Puutarhasta on näytetty kuvia Japanin televisiossa. Joskus Helsingin kaupungin kiinteistöviraston väkeä on käynyt bussillinen pihaa katsomassa. Rouvia ei näytä huomiohaittaavan, vaan he kertovat sen tuntuvan mukavalta. (Maunulan puutarhurit haastattelu 9.9.2009.)

Taiteen liittyy ympäristöönsä niin sanottu sidosteisuus paikkaan ja kontekstiin (*site specificity*). Teos voi kummuta esimerkiksi paikan historiasta, tarinoista tai teoksella voidaan kommunikoida. Sokeus kontekstille on kaupunkisuunnittelun lisäksi myös moderniin julkiseen taiteeseen liitetty kritiikki. Kontekstiherkkyys erottelee Miwon Kwonin (2004: 60–99) mukaan julkisen taiteen tyyppinä ”taiteen julkisissa tiloissa” (*art in public spaces*) ja ”taiteen julkisina tiloina” (*art as public spaces*). Ensiksi mainittu ei ole suunniteltu erityisesti määrättyyn paikkaan. Se on usein kontekstisidonnaisuudeltaan heikkoa, ja tällaista taidetta

onkin kritisoiu ”irrationaalisen oloisina koristeina”. Sen sijaan jälkimmäisen tyyppin teokset sulautuvat ympäristöönsä, ja teos ikään kuin ”on julkinen paikka”. Kolmanneksi julkisen taiteen tyyppi Kwon mainitsee yleisen edun mukaisen julkisen taiteen (*art in public interest*), jossa taideteoksen suunnittelussa on huomioitu sen sosiaalinen konteksti, esimerkiksi yhteisö ja sen tilanne.

Paikkasidonaisuutta voidaan soveltaa elinympäristötaiteen merkitykseen. Merkityksiä tuotetaan usein tarinoiden kautta. tarinat voivat olla vaihtelevia ulottuen yksilöstä yhteisöön. tarinat voivat syntyä henkilökohtaisesta suhteesta paikkaan ja esineisiin. Elinympäristöstä löytyvä inspiraatio ja materiaalit ovat tyyppillisesti ominaisia ITE-taiteelle (Haveri 2008: 77–78). Taiteilu on siis usein kierrätyshenkistä. Maunulan vuokratalon puutarha noudattaa samantyylistä ajattelua. Puutarha koristellaan kauden mukaan: joulun aikaan ilmaantuvat tontut, pääsiäisenä noita. Jokaisella esineellä tuntuu olevan tarina. Iso karahka on saatu taiteilijavieraalta, joka oli löytänyt sen rannasta. Jänis ”citykani” on saatu naapurilta. Etupihan etanat ja osa sammakoista on toisen rouvan savipajalla tekemiä. Maunulan puutarhaa voitaisiin pitää esimerkkinä ”taiteesta julkisena tilana”, sillä puutarha muodostaa tilallisen kokonaisuuden. Ulkopuoliselle Maunulan puutarha viestii huolehditusta ympäristöstä. Estetiikka on pittoreskia ja kodikasta, puutarhasta syntyy omakohtainen tai kesämökkimäinen mielikuva.

Taide voi kertoa paikallisesta historiasta. Joissakin taideprojekteissa paikallishistorian kerääminen ja dokumentointi ovat osa teosta. Paikallinen historia on yksi ITE-taiteessa suosittu aihepiiri. Tehdessään teossarjan esimerkiksi menneiden aikojen elämisen muodosta ITE-taiteilija saattaa tulla elävöittäneeksi historiaa. Esimerkiksi Sulo Karhu Kainuusta on maalannut vanhan ajan tekniikat ja työt. Pirtolan sanoin ”*kuvat käsittelevät todellista itse tehtyä elämää, maailmassa, jossa kaikki on tehty itse*”, mutta ne kuvaavat myös teknologian tulon esimerkiksi traktorien ilmestymisenä. Teokset ovat näytillä paikallisen koulun seinillä. Myös Edvin Hevonkoski Vaasan Asevelikylässä koki välittävää tietoa sota-ajasta.

Neulegraffititaiteilijat tuottavat Internetiin sisältöä teoksistaan. Osa teoksista on henkilökohtaista prosessointia. *Sininenmeri* blogissa bombajat Bluesea ja Länsirintama nimeävät teoksensa ja valokuvaavat ne. Osa teoksista on paikkaan tai tekijänsä elämäntilanteeseen liittyviä. Esimerkkinä tästä on *Rajalla*-neulegraffitti, joka kuvastaa muuttoa vanhasta asunnosta uuteen. (Sininenmeri 2009.) Neulegraffitit ovat usein yksittäisiä teoksia,

jotka eivät varsinaisesti muodosta taideympäristöjä. Näin ollen niiden voitaisiin ajatella edustavan taidetta julkisissa paikoissa -tyylistä paikkasidonaisuutta. Neulegraffitit ovat usein lyhytaikaisia, ohikulkijat voivat poistaa tai tekijä voi itse käyttää teoksensa vaikka pesussa kotona. Osittain varmasti keveytensä vuoksi neulegraffitit ovat houkutelleet uutta tekijäkuntaa katutaiteen pariin. Neulegraffiteja on tehty nuorisotalojen ja työväenopistojen työpajoilla sekä kouluissa. Ne tekevät mahdolliseksi melko pienimuotoisen osallistumisen ympäristön muokkaamiseen. Niistä ei ehkä ole identiteetin lähteeksi, mutta niistä tulee vaikutelma pehmydestä ja leikkisyydestä.

Lieven Ameal ja Sirpa Tani (2007) tulkitsivat, että parkour on tietyllä tapaa paikkasidonaisuutta. Harjoittajat inspiroituvat rakennetusta ympäristöstä, laji on ”keskustelua kehon ja kaupunkitilan välillä”. Parkourin kuvataan muuttavan harrastajien kaupunkisuuhdetta. He puhuvat kaupungista ”viidakkokuntosalina”, ”jättimäisenä esteratana” ja leikin areenana. Parkourin myötä banaali arkkitehtuuri näyttyy uudella tavalla, parhaita paikkoja lajin harrastamiseen sanotaan nimittäin olevan joillekin lähiöille ominainen betoniarkkitehtuuri. Parkourin harjoittajien, traceurien periaatteisiin kuuluu muiden kunnioittaminen, mutta harraste on kerännyt toisinaan kriittistä palautetta ohikulkijoilta näyttäytyessään häiritsemisenä.

Lopuksi

Tässä artikkelissa on tarkasteltu taidemuotoja, jotka ovat amatöörien saavutettavissa lähiömaaisissa asuin ympäristöissä. Tällainen taide on määritetty amatöörien elinympäristötaiteeksi. Käsite korostaa kaupunkia asukkaan näkökulmasta. Amatöörien elinympäristötaide voi olla virallista tai epävirallista. Se voi syntyä omaehtoisesti, kuten ITE-taiteen tapauksessa, tai se voi levitä vaikutteina ja konsepteina maasta toiseen Internetin välityksellä, esimerkiksi monet katutaiteen muodot. Lisäksi sitä voidaan myös toteuttaa yhteisötaiteen työpajoina. Ympäristötaiteen pohjaviritys ilmiöön kuitenkin tulee siitä, että taidetta esitetään jossakin määrin julkisesti saavutettavissa paikoissa, lähiön elinympäristössä.

Kyseessä on taiteistumisen ilmiö: taide liitetään asiaan tai toimintaan, johon se ei välttämättä alun perin kuulu. Taiteellisen elementin läsnäolon ajatellaan tuovan arkiseen toimintaan joitakin taiteeseen liitettyjä myönteisiä piirteitä. Se voi parantaa osallisuuden kokemusta. Sen avulla yksilö tai yhteisö voi luoda suhdetta elinympäristöönsä, esimer-

kiksi lähihistoria voi saada visualisoidun muodon. Taiteen lajit vaihtelevat sosiaaliselta luonteeltaan. Ensinnä taiteen parissa toimiminen voi jo sinänsä olla sosiaalista toimintaa. Toiseksi taide voi toimia välittävänä tekijänä sosiaalisissa prosesseissa. Kolmanneksi taiteen ympärille voi myös muodostua sosiaalisen kanssakäymisen käytäntöjä ja areenoja.

Aluekehittämisenä amatöörien elinympäristötaide on sekä symbolista, tilallista että toiminnallista. Se muokkaa fyysisiä elinympäristön tiloja, luo merkityksiä ja imagoa, tarjoaa kanavan sosiaalisten yhteyksien muodostumiseen sekä tarjoaa mielekästä toimintaa. Yksi amatöörien elinympäristötaiteen piilevä merkitys lähiökehittämisenä on myös keskustelullisuus, sillä väliintulo ympäristön ilmeeseen jakaa usein mielipiteitä. Varsinkin omaehtoinen, epävirallinen ympäristötaide on usein osallisuuden rajojen koetteluja sekä ponnahduslata taiteesta ja kansalaisten oikeuksista käytävälle keskustelulle.

Amatöörien elinympäristötaide on saavuttavuudeltaan usein pienimuotoista, sillä sen tekijäjoukko on usein melko rajallinen, mutta se voi kuitenkin synnyttää paikallisesti merkittäviä prosesseja. Käsitteeseen liittyy tiettyjä ongelmia, sillä sen yhdistämiä taiteenlajeja jakaa niiden kysymyksenasettelu, esimerkiksi laittomia ja laillisia taidemuotoja voidaan soveltaa lähiökehittämisessä varsin toisistaan poikkeavilla tavoilla. Lisäksi taiteenkaltaisen toiminnan nimeäminen taiteeksi voi olla ongelmallista, jos amatöörejä arvioidaan samoilla kriteereillä kuin koulutettuja ammattitaiteilijoita. Tällöin he voivat joutua tahtomattaan kritiikin kohteiksi.

Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston virkailijoiden Rikhard Mannisen, Tero Santaajan ja Kaisa Yli-Jaman (2009) mukaan viihtyisänä pidetty kaupunkitila puuttuu lähes kokonaan, ja lähiöiden kaupunkitila onkin ”*lähes kriisin kourissa*”. Arkiympäristöä käytetään lähinnä liikkumiseen, jonka solmukohtina ovat koti, auto ja kauppakeskus. Kaupunkisuunnittelijat korostavat, että kaupunkisuunnittelun on tuettava uusien toimintojen mahdollistumista, jotta esikaupunkien elämä voisi rikastua ja myönteinen kehityskulku alkaa. Muuten alueet jatkavat ”*anonymiä epäkaupunkikehitystä*”. (Manninen *et al.* 2009: 40, 42.) Näkemyksestä kuultua kysymys lähiöiden puutteesta vetovoimaisina ja omaleimaisina paikkoina sekä tarjolla olevien toimintojen yksipuolisuudesta. Kyse on myös paikallisen elämän monipuolisuudesta ja kodin lähistössä avautuvien mahdollisuuksien kirjosta. Elinympäristötaiteen kysymykset kietoutuvat kaupunkisuunnittelijoiden esittelemään esikaupunkikehitykseen. Lähiympäristön tarjoamat mahdollisuudet mielekkääseen toimintaan ja seurannapitoon

tulevat korostuneen ajankohtaisiksi väestön ikäännytyksessä. Elinympäristötaiteen mahdollisuuksiin liittyy erityisesti väljät tilat. Jos lähiöissä tosiaan on runsaasti hahmottumatonta tilaa (Manninen *et al.* 2009), voisi siinä nähdä väljän tilan potentiaalin taideoiminnan mahdollistamiseen.

Antti Kariston (2004: 31) sanoin kaupunkipolitiikka, joka huomioi ”*urbaanin elämän pehmeän infrastruktuurin*”, tuottaa eräänlaisen kilpailuvaltin kaupunkikehittämiseen. Kilpailuvaltti on *arkiviihtyvyys*, jota synnyttäväksi seikoiksi Karisto (2004: 31) luettelee sen, ”*että arjessa on vapautta ja vaihtelua, että kaupungissa on karaktääriä, että yksilöllisyys ja yhteisöllisyys yhdistyvät*”. Amatöörien elinympäristötaide voisi olla yksi mahdollisuus kuvatuunlaiseen viihtyvyyden edistämiseen, sillä se synnyttää elävyyttä ja vaihtelevuutta ja tuo imagon kehitykselle konkreettista sisältöä. Se sopii ajatuksen kaupunkikehityksestä, jossa tapahtuu ja jossa yksilöllillä on mahdollisuus mielekkääseen toimintaan, itsensä ilmaisemiseen ja elinympäristönsä muokkaamiseen.

Taidetta hyödynnetään jo Helsingin keskustan läheisyydessä entisestä satamasta asuinalueeksi muuttuvalla Kalasataman alueella. Väliaikaisilla toimintoilla ja ympäristötaiteella etsitään ominaispiirteiden ja kaupunkilaisten paikkasuhteen muotoutumista alueelle jo ennen kuin siellä asutaan. Vaikka rakennusprosessi kestää vuosikymmeniä, väliaikaisten käyttömuotojen ansiosta alueet ovat silti rakennusaikana käytössä. (Helsingin kaupunki 2011.) Elinympäristötaiteen arkiluovuuden ilmapiiiriä edistetään kaupunkikehityksessä, jolloin se sopii myös esikaupunkien kehitykseen kaupunginosiksi. Toisaalta myös suurien kaupunkialueiden ITE-kartoitukset ovat tekemättä. ITE-ihmeellisyyksiä saattaa siis piillä jo lähiöidenkin kätöksissä, ja niistä voisi olla alueelliseksi ylpeydenaiheiksi. Myös vertailut maalaismaisena ja kaupunkimaisena ITE-taiteen välillä toisivat ITE-taiteen keskusteluun uutta ainesta.

Alaviitteet

1. Artikkelin on kirjoitettu ympäristöministeriön koordinoiman, Asumisen rahoitus- ja kehittämisskeskus ARAn toteuttaman Lähiöistä kaupunginosiksi – Lähiöohjelman 2008–2011 rahoituksella osana Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan oppiaineen Leppoisa Lähiömme -tutkimusprojektia.
2. Parkour on liikkumismuoto, jossa kuljetaan esteistä piittaamatta. Eteen sattuvia objekteja, kuten valjeja, liikennemerkkejä, aitoja, kaiteita, kattoja ja autoja käytetään pintoina ponnahduksiin ja liikkeeseen. Lajin sisällä on suuri variaatio nopeasta

kävelystä katutasossa huimaaviin akrobaattitempuihin ja loikkiin. Laji on syntynyt 1980-luvun Pariisin esikaupungeissa. Vaikutteita on otettu muun muassa Ranskan armeijan esterataharjoittelusta. Myöhemmin laji on levinnyt Internetissä levitettyjen videoiden välityksellä ympäri maailmaa. Laji on yksi monista urbaaneista alakulttuureista, joita luonnehtii yhteisöllisyys ja valtakulttuurista eroava asenne ja toiminta. Parkouria harjoitellaan sekä yksinään että yhdessä muiden kanssa. Olennaista on myös oppiminen ja taitojen jakaminen Internetissä videoiden välityksellä. (Ameel & Tani 2007: 4.)

3. Esimerkkejä tunnetuista ITE-taidetapauksista lähiömäisissä ympäristöissä ovat Vesa Väänänen teosympäristö Heinolan vesitornin lähetyvillä, Kerttu Mehtälän masinoima Lumotun hallan maa -teosympäristö Pelsonmaalla, Seppo Suomensyrjän teosympäristö Nastolassa, Ari Teräväisen kollektiivisesti taiteillut ladonseinät Ruukissa, Tuula Mäkelän Raskastelu-taide ja työpajat Kajaanissa, Klaus Nyårdin metallisineiden valloittama takapiha Kajaanissa, Martti Hömpin pihamaataide Rautavaarassa, Eero ja Ulla Schroderuksen työpajat paikallisten työttömien kanssa Suomussalmella ja Sanna Hämäläisen instant-valokuvagalleria kameran muistissa Kajaanissa sekä edesmenneiden Edvin Hevonkosken teosympäristö Vaasan asevelikylässä ja Elis Sinistön koti ja teosympäristö Villa Mehu Kirkkonummella (Pirtola 2009; Vuorimies 2009; Oino 2009).

4. Neulegraffiti tarkoittaa käsitöitä, jotka on ommeltu kiinni julkisissa tiloissa esimerkiksi puiston penkkeihin, sillan kaiteisiin tai katulamppuihin. Materiaaleina käytetään joko vanhoista käsitöistä tai uusista langoista neulottuja erilaisia kudelmia, röyhelöitä, kukkia, lieriöitä tai vaatekappaleita. Työt sijoittuvat kaupunkitilaan, mutta niitä esitetään usein Internetissä. Neulegraffitit ovat lähtöisin Yhdysvalloista, mistä ilmiö on levinnyt pääasiassa Internetin kautta myös Suomeen. Ensimmäinen tunnettu teos lienee Knitta-ryhmän tekemä vuodelta 2005. Internetissä on nähtävissä massiivisia töitä, jotka voivat ympäröidä kokonaisen puun tai patsaan.

5. Sissiviljely tarkoittaa viljelemistä jonkun toisen omistamassa tilassa. Ilmiö on vanha, sillä jo vuoden 1649 Englannissa sanotaan olleen ensimmäinen huomiota saanut sissiviljelytempaus. Uuden *Guerrilla Gardening* -liikkeen juuret ovat 1970-luvun New Yorkissa. Paikkoja viljelylle voivat olla erinäiset ruoholämpäreit, liikenneympyrät, katot, pihamaat ja risukot (Reynolds 2009). Helsingissä tunnettu esimerkki kesästä 2009 alkaen on ollut Pasilan ratapiha. Monet sissiviljelijät jakavat kuvia ja pitävät yhteyttä Internetissä.

Lähteet

- Ameel, Lieven & Tani, Sirpa (2007). Säröjä kaupunkitilassa: parkour. *Alue & Ympäristö* 36:1, 3–13.
- Augé, Marc (1995). *Non-places. Introduction to an anthropology of supermodernity*. London, Verso.
- B-home-galleria (2009). 3.9.2009, www.suunnitelma.net/category/b-home-privateuniverses.blospot.com
- Bäcklund, Pia, Häkli, Jouni & Schulman, Harry (2002). *Osalliset ja osajat – Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Elovirta, Anja (2005, toim.). *Omissa maailmoissa taidetta, terapiaa ja liiteripicassoja*. Maahenki Oy, Helsinki.
- Franck, Karen A. & Stevens, Quentin (2007). Tying down loose space. Teoksessa Franck, Karen A. & Stevens Quentin (toim.) *Loose space. Possibility and diversity in urban life*. Routledge, London, 1–33.
- Franzén, Mats (2009). Between pleasure and virtue. *Yhdyskuntasuunnittelu* 47:3, 6–23.
- Granö, Veli, Honkanen, Martti & Pirtola, Erkki (2000). *Itse tehty elämä – ITE. DIY Lives*. Maahenki Oy, Helsinki.
- Gottdiener, Mark & Hutchinson, Ray (2006). *The new urban sociology*. Cambridge, Westview Press.
- Haapalainen, Riikka (2007). Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa. Teoksessa Kivimäki, Kati & Kolsio, Hannele (toim.) *Yhteiskunta. Asiaa yhteisötaiteesta. Lönnströmin taidemuseon julkaisuja* 24. Rauman taiteilijavierasohjelma Raumars Ry, Rauma.
- Haarni, Tuukka (1997). Joustavia tiloja. Vallan ja ulosulkeamisen urbaania tulkintaa. Teoksessa Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Vastapaino, Tampere, 87–104.
- Hannula, Mika (2004). *Kaupunkitaidet ei ole ilkeävaltaa*. 15.2.2010, <http://www.mustekala.info/node/30>
- Harle, Ritva (2007). Näen painajaisunia, joissa teen rikoksen päästäkseni vankilaan pohtimaan oman alani epistemologiaa. Teoksessa Bardy, Marjatta, Haapalainen, Riikka, Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka (toim.) *Taide keskellä elämää*. Like, Helsinki, 249–255.
- Haveri, Minna (2008). Nykykansantaiteen ITE-estetiikka. Teoksessa Knuutila, Seppo & Piela, Ulla (toim.) *Kansanestetiikka*. SKS, Helsinki, 76–93.
- Heinänen, Kaisa (2009). Taidegalleria tuo väriä lähiöön. *Helsingin Sanomat* 15.5.2009.
- Helsingin juhlatiimat (2009). *Avaa ovesi kotikonsertille*. 31.9.2009, http://www.helsinginjuhlatiimat.fi/fi/uutisarkisto/122-2009/849-soitokotiin?utm_source=Soitto+tulee+kotiin&utm_medium=newsletter&utm_campaign=Helsingin+juhlatiimat
- Helsingin juhlatiimat (2011). *Sisäpihat soimaan!* 3.3.2011, <http://www.helsinginjuhlatiimat.fi/fi/kaupunkitapahtumat/event/121/222---sisapihat-soimaan>
- Helsingin kaupunki (2011). *Kalatataman temporary*. 3.3.2011, <http://www.uuttahelsinki.fi/kalatataman-ymparistotaide>
- Karisto, Antti (2004). Arkiviivihyvyyden aika. Kaupunkipolitiikan pehmeä puoli. Teoksessa *Kaupunkiseutujen kasvun aika*. Sisäasiainministeriö, alueiden kehittäminen. Helsinki, 31–36.
- Kleinmans, Reinout (2004). Social implications of housing diversification in urban renewal: A review of recent

- literature. *Journal of Housing and the Built Environment* 19:4, 367–390.
- Kopomaa, Timo (2010). Väestönsuojat lähiössä. *Työselosteita ja esitelmiä* 123/2010. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Kopteff, Anna (2009). Taideanarkistit pulttasivat työnsä liikenneympyrään. *Helsingin Sanomat* 30.4.2009.
- Koskela, Hille (2009). *Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarckinat ja kamppailu kaupunkitilasta*. Gaudeamus, Helsinki.
- Kwon, Miwon (2004). *One place after another. Site-specific art and locational identity*. The MIT press, Cambridge.
- Lähiöistä kaupunginosiksi. Lähiöohjelma 2008–2011. (2008). *Ympäristöministeriön raportteja 17/2008*. 31.8.2009, <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=84967&lan=fi>
- Manninen, Rikhard, Santaoja, Tero & Yli-Jama, Kaisa (2009). Helsingin esikaupungin uusi urbanismi. *Yhdyskuntasuunnittelu* 47:4, 39–50.
- Melkas, Tuula (2004). Sosiaalisesta muodosta toiseen. Suomalaisen yksityiselämän sosiaalisuuden tarkastelua vuosilta 1986 ja 1994. Tilastokeskus, *Tutkimuksia* 237, Helsinki.
- Miles, Malcolm (1997). *Art, space and the city. Public art and urban futures*. Routledge, London.
- Mokka, Roope & Neuvonen, Aleks (2006). Yksilön ääni. Hyvinvointivaltio yhteisöjen ajalla. *Sitan raportteja* 69, Helsinki.
- Muukkonen, Arttu (2009). Hyvän mielen graffitit ovat pehmeitä ja harmittomia. *Helsingin Sanomat* 28.6.2009.
- Mäki, Teemu (2007). Yhteisötaide – tapausesimerkki *Be Your Enemy*. Teoksessa Bardy, Marjatta, Haapalainen, Riikka, Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka (toim.) *Taide keskellä elämää*. Like, Helsinki, 232–241.
- Naukkarinen, Ossi (2003). Ympäristön taide. *Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B* 73.
- Naukkarinen, Ossi (2009a). Julkisen taiteen kolme muotoa. *Alue & Ympäristö* 38:1, 28–38.
- Naukkarinen, Ossi (2009b). Miten taide tunnistetaan taiteeksi? Teoksessa Hatara, Viia & Westermarck, Harri (toim.) *Taiteiden kohtaaminen*. Helsingin yliopiston vapaan sivistystyön toimikunta, Helsinki, 142–153.
- Nyysönen, Timo (2009). Graffitit – kamppailua julkisen tilan ilmiöstä. Teoksessa Ridell, Seija, Kymäläinen, Päivi & Nyysönen, Timo (toim.) *Julkisen tilan poetiikkaa ja politiikkaa*. Tieteidenvälisiä oiteita vallasta kaupunki-, media- ja virtuaalitaloissa. Tampere University Press, Tampere, 114–140.
- Reynolds, Richard (2008). *On guerrilla gardening. A handbook for gardening without boundaries*. Bloomsbury, London.
- Ridell, Seija, Kymäläinen, Päivi & Nyysönen, Timo (2009). Julkinen tila tänään – kuhinaa lomittuvilla rajapinnoilla. Teoksessa Ridell, Seija, Kymäläinen, Päivi & Nyysönen, Timo (toim.) *Julkisen tilan poetiikkaa ja politiikkaa*. Tieteidenvälisiä oiteita vallasta kaupunki-, media- ja virtuaalitaloissa. Tampere University Press, Tampere, 7–38.
- Sederholm, Helena (2004). Luovuuden ytimessä – nykykansantaidetta Suomessa. Teoksessa Rhodes, Colin (toim.) *Toinen taide – luovat erot*. Maahenki Oy, Helsinki, 230–245.
- Skjaevland, Oddvar & Garling, Tommy (1997). Effects of interactional space on neighbouring. *Journal of Environmental Psychology* 17:3, 181–198.
- Sepänmaa, Yrjö (2008). Tavallisen ihmisen estetiikka – kauneuden ja taiteen kiasma. Teoksessa Knuutila, Seppo & Piela, Ulla (toim.) *Kansanestetiikka*. SKS, Helsinki, 13–31.
- Silvennoinen, Heli & Hirvonen, Jukka (2002). *Koti kerrostalossa – asukkaiden arjen kokemuksia asumisestaan*. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Sininenmeri (2009). 6.9.2009, <http://sininenmeri.blogspot.com/>
- Tapanila (2008). *Tapanilan adventtikalenteri*. 11.11.2009, <http://www.tapanila.fi/juhlat/adventtikalenteri>
- Tiuhonen, Pihla (2009). Anarkistimummo neuloo graffiteja. *Kirkko & Kaupunki* 22, 10.6.2009.
- Valtioneuvosto (2002). *Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittämisestä*. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Veijalainen, Pauliina (2009). *Suomen Chicagot ja duunareiden Tapiolat*. Helsingin lähiöt tilastoinneiston valossa. Ympäristöministeriö. Julkaisematon raportti.
- Veijola, Soile (2005). Turistien yhteisöt. Teoksessa Hautamäki, Antti, Lehtonen, Tommi, Sihvola, Juha, Tuomi, Ilkka, Vaaranen, Heli & Veijola, Soile *Yhteisöllisyyden paluu*. Gaudeamus, Helsinki, 90–113.
- Villanen, Sampo (2008). Kadun monimuotoisuus ja sen kontrollointi Helsingissä. Teoksessa Jaukkuri, Maaretta, Vanhala, Jari-Pekka (toim.) *Notkea katu: yksin, yhdessä = Fluid street: alone, together*. Nykytaiteen museo Kiasma, Helsinki, 73–91.
- Väkevä, Valteri (2009). Kokeile tätä kotonasi. *Helsingin sanomat NYT-liite* 25.5.2009.
- Whyte, William H. (1980). *The social life of small urban spaces*. The Conservation Foundation, Washington D.C.
- Ympäristötaiteen säätiö (2010). 26.5.2010, http://www.yts.fi/ymparistotaide/index_html

Haastattelut

- Harle, Ritva, 4.1.2010, yhteisötaiteilija
- Maunulan puutarhurit, 9.9.2009
- Oino, Lauri, 20.9.2009, hankekoordinaattori, Maaseudun sivistysliitto
- Oksanen, Riikka, 28.1.2010, taidepajojen vetäjä, Urbaani kylä -projekti, Varissuo, Turku
- Pirtola, Erkki, 19.10.2009, kuvataiteilija, ITE-taiteen tuntija ja tallentaja
- Rosenberg, Joel, 9.10.2009, ympäristötaiteen opiskelija, Taideteollinen korkeakoulu, Helsinki
- Tanskanen, Seija ja Kuosmanen, Ninja, 18.12.2009, Leikkiväki ry:n ohjaajat, Tapanila, Helsinki
- Tapanilan adventtikalenteri, 18.12.2009 (havainnointi)
- Uljas, Päivi, 18.12.2009, Galleria Viileän punaisen galleristi, Tapanila, Helsinki
- Vuorimies, Elina, 16.10.2009, Maaseudun sivistysliitto, koordinaattori